

Carles Lluch. *Novella catalana i novella catòlica. Sales, Benguerel, Bonet*.
Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2014.

MARIA DASCA

Universitat de Harvard / TRILCAT – Universitat Pompeu Fabra

maria.dasca@upf.edu

Amb tres llibres —*La novella catòlica a Catalunya. Precedents teòrics (1925–1936)* (2000), *Joan Sales i la novella catòlica* (2013) i *Novella catalana i novella catòlica. Sales, Benguerel, Bonet*— Carles Lluch ha desenvolupat un ampli estudi de les condicions (i els efectes) que permeteren el desenvolupament a Catalunya d'un corrent, de límits i característiques molt diversos, del que tradicionalment s'ha anomenat *novella catòlica*. El seu punt de partida són les anàlisis fetes per Joaquim Molas a finals dels 60, i de Maria Campillo i Jordi Castellanos durant els 80; tots tres, en aproximar-se a la narrativa de postguerra, destacaren un «conjunt de novel·les que acusaven la influència de la tradició europea de novella catòlica» (Lluch 2014, 8).

Aquest llibre (i els dos suara esmentats) són, de fet, el resultat de la tesi doctoral *La novella catòlica a Catalunya (1939–1968)*, defensada a la Universitat Autònoma de Barcelona l'11 de desembre de 2009. Lluch n'aprofita, d'una banda, la part dedicada a la definició de *novella catòlica*, també anomenada *novella d'inquietud religiosa*, i, de l'altra, la part d'anàlisi d'una sèrie d'obres catalanes, de Joan Sales, Blai Bonet, Xavier Benguerel, Miquel Llor, Josep M. Espinàs, Josep A. Baixeras, Ramon Planes i Ramon Folch i Camarasa, susceptibles de ser considerades segons aquesta etiqueta. Es tracta, de fet, d'una categoria qüestionada, que Lluch desvincula de consideracions morals o adoctrinadores, i que aplica en un sentit restrictiu, limitant-la al grup d'autors que analitza (Lluch 2014, 21).

El primer capítol de l'estudi ofereix, a tall de marc teòric, una taxonomia del corrent, entenent-lo com una categoria laxa i inclusiva, que aplega un conjunt de produccions novel·listiques que es proposen «d'analitzar els conflictes interns de la condició humana» segons una perspectiva cristiana, és a dir, «en termes de pecat i gràcia, caiguda i redempció: bé i mal, en definitiva, els dos components que, segons el cristianisme, pugnen en l'home» (Lluch 2014, 23). La vida interior hi és interpretada com a camp de batalla «entre el pecat i la gràcia», una tensió que es manifesta en situacions extremes o límit, trasbalsadores. S'ofereix una imatge misericordiosa de Déu i se situa en el centre el pecador, que, a través del mal, i del dolor, pot accedir a la salvació. Els personatges recreats expressen aquesta polarització bé/mal: hi surten figures perverses, penitents, religioses i angoixades. L'experiència del pecat (especialment vinculat a la passió i, especialment, la sexual) hi és central i es pot

NOTA: Aquesta ressenya s'inscriu en el marc del projecte de recerca *La traducción en el ámbito literario catalán desde el final del franquismo (1976–2000): estudios de recepción y de lengua literaria* (FFI2014-54915-P) del grup de recerca consolidat TRILCAT de la Universitat Pompeu Fabra (2014 SGR 486).

relacionar amb diverses actituds o actes: el fariseisme dels benpensants, el crim i l'adulteri —tots ells tractats de forma paradoxal i problemàtica. Davant del pecat, dependent d'un principi de culpa d'ascendència dostoievskiana, la misericòrdia de Déu és vista com un misteri incomprensible.

Sovint la resolució del conflicte (la redempció) opera a través d'un personatge expiatori i es resol convencionalment amb la mort (precedida per l'agonia). Enfront de pecadors vinculables a un procés de conversió, salvació i transcendència hi apareixen personatges purs, com els nens. Finalment, es remarquen els trets d'un dels protagonistes prototípics de la novella catòlica: el capellà creat per Bernanos, que sol ser jove i feble, s'identifica amb un crist evangèlic, tendeix a la santedat (vista com un drama personal), és lúcid a l'hora d'interpretar les ànimes i acaba fracassant (Lluch 2014, 42–43). Per la seva part, Graham Greene recrea un model de capellà més bonhomí, que ofereix una imatge positiva de la naturalesa humana. Finalment, es remarca que hi predominen «les tècniques del reportatge i l'autobiografia», «l'adopció d'un to propi de la confessió en la narració i [...] l'ús de formes testimonials [...] com ara el dietari personal i l'epistolari» (Lluch 2014, 45).

A partir dels anys 60, la crítica francesa (de R.-M. Albérès i Michel Raimond) considera *novelles catòliques* (o les seves variants: *cristiana* o *tràgica cristiana*) les obres de François Mauriac, Georges Bernanos i Graham Greene, principalment. Els orígens de la tendència es remeten, però, a finals del segle XIX, en què, com a reacció al positivisme i a fi d'oferir una representació antimaterialista (ergo transcendent) del món, una sèrie de novel·listes, com Paul Bourget i Maurice Barrès, profundament antiintellectualistes i antimoderns, vindicaren un tipus de novella amb components propis de la religió catòlica. En la revifalla de la tendència esdevinguda després de la primera guerra mundial, el corrent evolucionà cap a l'exploració de l'ésser humà, en la seva dimensió metafísica i existencial, i sobretot aprofundí en el motiu de mal i la seva ambivalència. L'obra de Dostoievski, llegida en clau religiosa, afavorí l'efervescència de personatges ambigus, que reflexionen (i es torturen) sobre les turbulències de l'ànima. En general, s'incideix en la problemàtica moral, que és tractada al marge de l'aproximació psicològica. A finals dels 40, la reflexió sobre els fets i les conseqüències de la segona guerra mundial incidirà en el motiu de la diferència entre l'home i la bèstia, tema que motivarà una represa del corrent. Autors com Luc Estang, Roger Bésus, Jean Cayrol i Carlo Coccioli s'hi vincularan. Al seu torn, l'atmosfera implícita a l'*aggiornamento* del Concili Vaticà II suposarà l'aparició d'escriptors com Heinrich Böll i Muriel Spark, que n'aprofitaran el potencial dramàtic i filosòfic.

En el segon capítol Lluch indica que, a Catalunya, la interrupció de l'activitat literària que suposà la guerra civil i la dictadura impedí que es desenvolupés un corrent continu de novella catòlica, que no s'introduirà fins als anys 50 «quan el desplegament d'un cristianisme progressista i renovador [...] féu possible un ambient cultural en el qual la nova novella catòlica prenia un paper actiu» (Lluch 2014, 47).¹ Autors com Bernanos i Greene foren

1 A *La novella catòlica a Catalunya. Precedents teòrics (1925–1936)*, Premi Joan Maragall 1998 (Barcelona: Editorial Cruïlla, 2000), Lluch analitza perquè, en els anys 20–30, a Catalunya, tot i haver-hi una crítica

adaptats al teatre i traduïts al castellà (i al català a partir dels anys 60) perquè connectaven amb una determinada sensibilitat del moment. Crítics com Joan Triadú o Jaume Lorés els promogueren i foren àmpliament difosos per plataformes com el Club Editor, creada el 1959 per dos dels novel·listes estudiats en el llibre: Joan Sales i Xavier Benguerel. Entre 1955 i 1964 es concentra, de fet, el període de màxima producció en català d'aquest corrent.

La part més significativa del llibre són, però, els capítols 3, 4 i 5, dedicats, respectivament, a «Joan Sales i *Incerta glòria*», «Xavier Benguerel», «Blai Bonet» i «Altres autors: Josep Baixeras» (en aquest darrer, també s'interpreta part de la novellística de Ramon Planes, Josep M. Espinàs, Miquel Llor i Ramon Folch i Camarasa). De Joan Sales s'analitza la incidència de la guerra civil en la seva experiència formativa i intel·lectual, que l'acondueix cap a un catolicisme militant que, indestruïble del seu catalanisme, s'expressarà en la seva polifacètica activitat intel·lectual. Així, s'estudia la seva obra com a articulista de *Quaderns de l'Exili* (1943–1947), editor del «Club dels Novel·listes» (especialment entre 1959 i 1962), traductor de Dostoievski, Kazantzakis i Mauriac (l'obra dels quals se centrava en «la preocupació religiosa») i, finalment, autor d'*Incerta glòria*. Segons Lluch, la seva obra «té en comú el fet d'estar travessada per una preocupació metafísica que es concretà en el cristianisme» (Lluch 2014, 59) i, en el cas d'*Incerta glòria*, i en paraules de Joan Triadú, esdevé «una expressió molt autoritzada de la personalitat total de l'autor» (Lluch 2014, 85). La guerra hi esdevé una situació límit, que posiciona els personatges en «una reflexió transcendent» (Lluch 2014, 91) sobre els esdeveniments. S'estableix, entre ells, una reflexió dialèctica de base dostoievskiana, fonamentada en Soleràs, un caràcter grotesc i d'«oralitat desbocada», que els posa en relació (Lluch 2014, 92). Soleràs, a més, encarna un cristianisme paradoxal i estrany, segons el qual «la glòria», o la plenitud, es troba justament en el fracàs.

Els temes de la novella que l'emparenten amb el corrent de novella catòlica europea, i que són vinculats amb una lectura testimonial i col·lectiva de la guerra i la postguerra, són: 1) la concepció d'un cristianisme contradictori, 2) la visió dual de la condició humana, reduïda, segons Soleràs, a l'obscur i el macabre, 3) el posicionament favorable a una Església perseguida i humil, que retorni a les essències dels inicis, d'acord amb l'esperit obert conciliar, i enfront de la prepotència de l'Església oficial franquista, 4) la presència de personatges capellans, entre el model bernanosian (problemàtic i torturat) i el greenià (pròxim a la gràcia de Déu).

L'obra de Benguerel, subscribible a les tècniques del realisme psicològic, s'analitza sobretot en l'etapa 1955–1964, període en què s'aproximà als models de la novella catòlica, que representava un dels corrents «de renovació de la narrativa de l'època» (Lluch 2014,

interessada per la novella catòlica, aquesta no pervingué a aconseguir «uns resultats literaris concrets» (p. 25). El llibre es divideix en dues parts: en la primera s'estudien les activitats desplegades pels intel·lectuals catòlics i les plataformes que desenvoluparen. En la segona s'analitzen les propostes de creació de novella catòlica en relació amb uns models estrangers —es destaca, principalment, l'ascendent de Francis Jammes i François Mauriac en l'obra de Jeroni Moragues i Rafael Tasis, i la incidència de Maurice Baring en Maurici Serrahima. En el període d'entreguerres, els defensors de la novella catòlica advocaren per un «realisme integral», que unís realitat material i espiritual.

145). Obres com *La família Rouquier* (1953) i *El testament* (1955) feren que, pel fet d'indagar en passions i sentiments com el ressentiment, el remordiment i la resignació, i de fer-ho a partir de «l'irracional metafísic» (p. 194), fos considerat un «Mauriac català». La dimensió transcendent s'infereix en aquestes obres, i a *L'intrús* (1960) i *El viatge* (1957), a partir de la trama psicològica, de tal manera que queda suggerida, no explicitada. A *El testament* (obra que centra l'atenció de bona part del capítol) el centre temàtic és el mal que pogué causar el protagonista, un *pater familias* dominant i autoritari, en la seva família, i especialment en la seva dona, Mònica. Aquesta, després d'haver-se reconegut com a adúltera, i tenallada per la culpa, es doblega resignadament a la seva voluntat. Malgrat el vincle del conflicte amb la tensió bé-mal, pecat-gràcia, la tendència a la idealització i a simpatitzar amb determinats personatges atenua, creu Lluç, part de la força dramàtica de l'obra benguereliana i de les seves possibles connexions amb la novella catòlica.

Per la seva part, la producció dels anys 60 de Blai Bonet (*El mar*, 1959, *Haceldama*, 1959, *Judas i la primavera*, 1963), ultra el seu elevat component poètic, es caracteritza per mesclar elements de mística religiosa amb una sensualitat morbosa. El tema del mal, associat a la vivència de la guerra afecta de principi a fi les obres esmentades, juntament amb els motius del pecat i la culpa. La religiositat manifesta en aquestes obres és, però, problemàtica perquè parteix de la subversió del codi tradicional. Els possibles referents són, segons s'apunta en el cas d'*El mar*, Graham Greene (pel que fa a la visió del sexe entre adolescents com a pecat i, alhora, religió) i Georges Bernanos (en la representació personificada de Satanàs). En aquesta primera novella la malaltia és el correlat de la metàfora del pecat que senten els personatges, en relació al sexe i, finalment, al crim (tots dos protagonistes cometien assassinats). Se'n destaca, també, l'ús recurrent de la sang, metonímia del crim inherent a la guerra, d'una guerra real tractada simbòlicament. El mal de què és fet l'home (que rep una culpa heretada i que és determinat per l'ambient adulterat del nacionalcatolicisme) aconduïx a una teologia negativa, segons la qual és el pecat el que pot fer possible la salvació (Lluç 2014, 226).

A *Haceldama* Andreu Crous, un *étranger* indiferent a l'existència, troba la seva autorealització a la guerra, amb la descoberta dels altres. L'experiència bèl·lica, però, i seguint Lluç, també el converteix en un crucificat que no sap «reviure» (i reviu-la) quan s'acaba i per això realitza un acte violent gratuït. *Judas i la primavera* implica una recontextualització (i relectura) del mite de Judas, el mal del qual és vist amb ambivalència. En tant que traïdor és un solitari condemnat, però justament això el fa més digne de la gràcia de Déu i, per tant, de la salvació. I és que la seva traïció també pot ser interpretada com a sacrifici per a redimir-se. Finalment, s'assenyala que en les obres posteriors de Bonet la religió ocupa un paper molt més secundari.

L'estudi es conclou amb l'anàlisi de dues novel·les d'autors poc estudiats: *L'anell als dits* (1964) de Josep A. Baixeras, i *El pont llevadís* (1950) de Ramon Planes, que palesen un ascendent mauriaquí; de la producció novellística de Josep M. Espinàs (amb traces de «cristianisme evangèlic», p. 277) i Ramon Folch i Camarasa (que invoca una espiritualitat no exempta de misteri) i, en darrer terme, d'*Un camí de Damasc* (1959), de Miquel Llor, amb

motius que apellen a la transcendència. Es tracta, en conjunt, d'obres que introdueixen elements de preocupació religiosa, com el mal, que només mostren una assimilació «epidèrmica d'allò que aquesta corrent significava» (Lluch 2014, 257).

Lluch contextualitza cada una de les novel·les, en sintetitza la recepció crítica i l'entrecreu amb la seva interpretació —condicionada pel model de novel·la catòlica (francès i anglès)— per a relativitzar-ne o corroborar-ne els encerts. Tot aquest procés es desenvolupa de manera comprensiva, de forma que, a la seva anàlisi, hi sobreposa d'altres possibles vies interpretatives, derivades de la bibliografia existent sobre els autors estudiats (novella psicològica en Benguerel; influència de Faulkner, Butor i Cela, i existencialisme, en Bonet). Molt ben escrit i desenvolupat, el llibre obre noves perspectives d'anàlisi, especialment quan indaga en una sèrie de motius (com l'ús del símbol o dels elements onírics) que, si bé es poden relacionar amb el component religiós, no n'ofereixen una lectura unilateral. La seva lectura propicia, en definitiva, una reinterpretació d'una part ben significativa de la producció novellística de postguerra, recuperada a partir d'una de les seves facetes més complexes i menys lluminoses. Com diria Estellés: «Un creix, i creix en nit».